

IRSTI 03.09.55
UDK 94(560)»19»

Tursun Hazretali

Tarih Bilimleri Doktoru, Profesör
Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi
(Türkistan, Kazakistan)
E-mail: khazretali.tursun@ayu.edu.kz
<https://orcid.org/0000-0002-8610-522X>

Güneşli Selim

Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesinin
Yüksek Lisans Öğrencisi
(Türkistan, Kazakistan)
E-mail: selim.gyunesli@ayu.edu.kz
<https://orcid.org/0009-0006-6443-9428>

**20. YÜZYIL TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİNİN DÖNÜŞÜMÜ BAĞLAMINDA NİHAL
ATSIZ'IN RADİKAL PAN-TÜRKİZMİ**

Özet

Bu makalede, önemli Türk tarihçi, yazar ve fikir adamı Nihal Atsız'ın ideolojik mirası, 20. yüzyıl Türk milliyetçiliğinin evrimi bağlamında kapsamlı bir şekilde analiz edilmektedir. Çalışma, Atsız'ın Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarındaki resmi Kemalist anlatıya karşı çıkan karmaşık ve çelişkili görüşlerini derinlemesine incelemekte; onun Türk halklarının İslam öncesi tarihi ve kültürel kodlarının popülerleşmesine yaptığı önemli katkıları ile birlikte, ırksal determinizm, irredantizm ve revanşizm gibi unsurları ele almaktadır. Makale, Atsız ile Alparslan Türkeş arasındaki doktrinel bölünmeyi, antisemitist söylemden İsrail devletleşme tecrübesine yönelik paradoksal ilgiye uzanan geçişi ve bu düşünsel mirasın günümüz Türk dünyası entegrasyon tartışmalarına yansımalarını detaylı biçimde tartışmaktadır. Araştırma, Atsız'ın biyolojik temelli radikal Pan-Türkizm modelinin, kültürel milliyetçilik paradigmasıyla (Ziya Gökalp çizgisi) karşılaştırıldığında, çağdaş Türk devletleri arasındaki iş birliği süreçleri açısından farklı teorik ve pratik sonuçlar doğurduğunu ortaya koymaktadır. Böylece Atsız fenomeni, modern Türk milliyetçiliğinin iç gerilimlerini anlamak için önemli bir analitik örnek olarak değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Nihal Atsız; Pan-Türkizm; Türk milliyetçiliği; Kemalizm; Alparslan Türkeş; Türk Tarih Tezi (veya Güneş Dil Teorisi); Türk entegrasyonu.

Түрсүн Хазретәлі

Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университетінің профессоры, тарих
ғылымдарының докторы
(Түркістан қ., Қазақстан)
e-mail: khazretali.tursun@ayu.edu.kz
<https://orcid.org/0000-0002-8610-522X>

Гюнешли Селим

Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университетінің магистранты

XX ҒАСЫРДАҒЫ ТҮРІК ҰЛТШЫЛДЫҒЫНЫҢ ТРАНСФОРМАЦИЯСЫ КОНТЕКСИНДЕГІ НИХАЛЬ АТСЫЗДЫҢ РАДИКАЛДЫ ПАНТҮРІКШІЛДІГІ

Аңдатпа

Бұл мақалада көрнекті түрік тарихшысы, жазушысы және ойшыл Нихал Атсыздың идеологиялық мұрасы XX ғасырдағы түрік ұлтшылдығының эволюциясы аясында жан-жақты талданады. Зерттеу Атсыздың Түркия Республикасының алғашқы жылдарындағы ресми кемалистік нарративке қарсы шыққан күрделі және қайшылықты көзқарастарын терең зерттейді; оның түркі халықтарының исламға дейінгі тарихы мен мәдени кодтарын танымал етуге қосқан маңызды үлесін, сондай-ақ нәсілдік детерминизм, ирредентизм және реваншизм сияқты элементтерін қарастырады. Мақала Атсыз бен Алпарслан Түркеш арасындағы доктриналық бөліністі, антисемиттік риторикадан Израиль мемлекетінің құрылу тәжірибесіне деген парадоксалды қызығушылыққа дейінгі ауысуын және бұл ой мұрасының қазіргі Түркі әлемінің интеграциялық талқылауларына әсерін егжей-тегжейлі талқылайды. Зерттеу Атсыздың биологиялық негіздегі радикалды пантүркизм моделінің мәдени ұлтшылдық парадигмасымен (Зия Гөкәлп бағыты) салыстырғанда, қазіргі түркі мемлекеттері арасындағы ынтымақтастық процестері тұрғысынан әртүрлі теориялық және практикалық нәтижелер беретінін көрсетеді. Осылайша, Атсыз феномені қазіргі түрік ұлтшылдығының ішкі қайшылықтарын түсіну үшін маңызды аналитикалық үлгі ретінде бағаланады.

Түйін сөздер: Нихаль Атсыз; пантүрікшілдік, түрік ұлтшылдығы; кемализм; Алпарслан Түркеш; Түрік тарих тезисі (немесе күн тілі теориясы); түркі интеграциясы.

Tursun Hazretali

Doctor of Historical Sciences, Professor of the
Khodja Akhmet Yassawi International Kazakh-Turkish University
(Turkestan c, Kazakhstan)

E-mail. khazretali.tursun@ayu.edu.kz

<https://orcid.org/0000-0002-8610-522X>

Gyunesli Selim

Master's Student at Khodja Akhmet Yassawi International Kazakh-Turkish University
(Turkestan c, Kazakhstan)

E-mail. selim.gyunesli@ayu.edu.kz

<https://orcid.org/0009-0006-6443-9428>

NIHAL ATSIZ'S RADICAL PAN-TURKISM IN THE CONTEXT OF THE TRANSFORMATION OF TURKISH NATIONALITY IN THE 20TH CENTURY

Abstract

This article provides a comprehensive analysis of the ideological legacy of the prominent Turkish historian, writer, and thinker Nihal Atsız within the context of the evolution of Turkish nationalism in the 20th century. The study examines in depth Atsız's complex and contradictory views that challenged the official Kemalist narrative in the early years of the Turkish Republic; his significant contribution to the popularization of the pre-Islamic history and cultural codes of Turkic peoples, along with such elements as racial determinism, irredentism, and revanchism. The article discusses in detail the doctrinal split

between Atsız and Alparslan Türkeş, the paradoxical transition from antisemitic rhetoric to interest in the Israeli state-building experience, and the reflection of this intellectual legacy in contemporary debates on Turkic world integration. The research reveals that Atsız's biologically based radical Pan-Turkist model, when compared with the cultural nationalism paradigm (Ziya Gökalp's line), produces different theoretical and practical outcomes for cooperation processes among contemporary Turkic states. Thus, the Atsız phenomenon serves as an important analytical example for understanding the internal tensions of modern Turkish nationalism.

Keywords: Nihal Atsız, Pan-Turkism, Turkish nationalism, Kemalism, Alparslan Türkeş, Turkish History Thesis (or Sun Language Theory), Turkic integration.

Турсун Хазретали

Доктор исторических наук, профессор

Международного казахско-турецкого университета имени Ходжи Ахмеда Ясави

(г. Туркестан, Казахстан)

E-mail. khazretali.tursun@ayu.edu.kz

<https://orcid.org/0000-0002-8610-522X>

Гюнешли Селим

Магистрант Международного казахско-турецкого университета имени Ходжи Ахмеда Ясави

(г. Туркестан, Казахстан)

E-mail. selim.gyunesli@ayu.edu.kz

<https://orcid.org/0009-0006-6443-9428>

**РАДИКАЛЬНЫЙ ПАНТЮРКИЗМ НИХАЛЯ АТСЫЗА В КОНТЕКСТЕ
ТРАНСФОРМАЦИИ ТУРЕЦКОГО НАЦИОНАЛИЗМА XX ВЕКА**

Аннотация

В статье анализируется идеологическое наследие выдающегося турецкого историка, писателя и мыслителя Нихалья Атсыза в контексте эволюции турецкого национализма XX века. Исследование глубоко рассматривает сложные и противоречивые взгляды Атсыза, выступавшие альтернативой официальному кемалистскому нарративу ранних лет Турецкой Республики; его значительный вклад в популяризацию доисламской истории и культурных кодов тюркских народов, а также такие элементы, как расовый детерминизм, ирредентизм и реваншизм. Статья подробно обсуждает доктринальный раскол между Атсызом и Алпарсланом Тюркешем, парадоксальный переход от антисемитской риторики к интересу к опыту государственного строительства Израиля и отражение этого интеллектуального наследия в современных дискуссиях об интеграции тюркского мира. Исследование показывает, что биологически ориентированная радикальная пантюркистская модель Атсыза в сравнении с парадигмой культурного национализма (линия Зии Гёкальпа) порождает различные теоретические и практические последствия для процессов сотрудничества между современными тюркскими государствами. Таким образом, феномен Атсыза представляет собой важный аналитический пример для понимания внутренних противоречий современного турецкого национализма.

Ключевые слова: Нихаль Атсыз; пантюркизм; турецкий национализм; кемализм; Алпарслан Тюркеш; Турецкий исторический тезис (или солнечная языковая теория); тюркская интеграция.

Giriş. Etkili bir ideolojik akım olarak sistemli Türk milliyetçiliği, 19. yüzyılın sonu ile 20. yüzyılın başında, Osmanlı İmparatorluğu'nun derin bir sistemik kriz, gerileme ve nihai çöküş sürecine girdiği koşullarda şekillenmiştir [1, 13-14]. Osmanlı devletinin son döneminde bile, aralarında Yusuf Akçura

(programatik monografik eseri «Üç Tarz-ı Siyaset»in yazarı) ve sonrasında seçkin sosyolog Ziya Gökalp'in kilit rol oynadığı dönemin önde gelen entelektüelleri, resmi Osmanlıcılık ve İslamcılık doktrinlerine uygulanabilir bir alternatif bulmaya çalışmışlardır. Bu kavramlar, Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı sırasında nihai bir çöküşe uğramış; can çekişmekte olan imparatorluğun çok etnikli ve çok dinli nüfusunu, yöneten Osmanlı hanedanı etrafında konsolide etme konusundaki mutlak acziyetini açıkça gözler önüne sermiştir.

1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin ilanı ile birlikte milliyetçilik, Mustafa Kemal Atatürk önderliğindeki yeni elit tabaka tarafından devlet ideolojisinin altı temel ilkesinden biri (Kemalizm'in «Altı Ok»u) olarak resmi düzeyde kurumsallaştırılmıştır. Ancak resmi devlet doktrini, ulusal kimliğin çerçevesini tarihi «Misak-ı Milli» deklarasyonu ile çizilen sivil-toprak ve dil sınırlarına bilinçli olarak daraltmıştır. Kemalist rejim, genç cumhuriyeti riskli dış politika maceralarına sürükleyebilecek irredantist ve Pan-Türkist hedeflerden bilinçli biçimde uzak durmuş; Anadolu merkezli, homojen ve modern bir ulus-devlet inşa etmeyi amaçlamıştır.

İşte bu küresel tarihi dönüşümün kesişim noktasında, radikal nonkonformizmi (uyumsuzluğu) ve katı sağ radikalizmi ile resmi çizgiye alternatif, muhalif bir milliyetçi söylemin doğuşunu önceden belirleyen Hüseyin Nihal Atsız (1905–1975) Türkiye'nin entelektüel alanına dahil olur. Milleti kültürel birlik, ortak dil ve müşterek değerler temelinde tanımlayan Ziya Gökalp'in aksine Atsız, milliyetçilik anlayışını biyolojik determinizm ve ırksal saflık ekseninde şekillendirmiştir; burada kültür ve dil, «kan» faktörünün mistik ve biyolojik yapısının yalnızca ikincil bir türevi olarak kabul edilmiştir [2, 20-21].

Atsız'ın görüşleri, devletle yaşadığı kişisel, mesleki ve ideolojik çatışmalar sonucunda şekillenmiştir. Arap kökenli bir subayı selamlamayı reddettiği için Askeri Tıbbiye'den ihraç edilmiş, daha sonra İstanbul Üniversitesi'nde çalışırken resmi «Türk Tarih Tezi» ve «Güneş Dil Teorisi»ni bilim dışı bularak eleştirmiştir. Birinci Türk Tarih Kongresi sırasında hocası Mehmet Fuad Köprülü'yü savunması nedeniyle akademik kariyerine son verilmiştir [3, 472]. Bu süreçten sonra Atsız, fikirlerini yaymak amacıyla «Atsız Mecmua», «Orhun», «Orkun» ve «Ötüken» gibi dergileri yayımlamış ve kendi düşünce çevresini oluşturmuştur [3, 473].

Atsız'ın Kemalist rejimle ilişkileri derin ideolojik anlaşmazlıklarla şekillenmiştir. Mustafa Kemal Atatürk'ün askerî başarılarını kabul etmekle birlikte, Kemalizm'i Türk ırkının çıkarlarına aykırı bir siyasi doktrin olarak değerlendirmiş ve reddetmiştir [4, 2626]. Bu tutumun oluşumunda, Atatürk'ün eski çalışma arkadaşı ve muhalifi olan Doktor Rıza Nur'un etkisi önemli rol oynamıştır [4, 2629]. Rıza Nur'un etkisiyle Atsız, cumhuriyet elitleri arasında Türk milletinin gelişimini engelleyen çeşitli «yabancı unsurların» bulunduğunu ileri sürmüştür [5, 316].

Atsız, totaliter bir «ordu-devlet» kavramını ve ütopyik bir mekan olan «Türk eli» coğrafyasını idealleştirmiştir. Onun anlayışına göre liberal-demokratik kurumlar, Batı medeniyetinin zayıflığının ve çöküşünün bir işaretiydi; devlet yapısı, iradesi ırkın tarihi misyonunu doğrudan ifade eden mutlak bir lider, yani bir «Başbuğ» önderliğindeki katı bir askerî hiyerarşiye tabi olmalıydı.

Atsız'ın Pan-Türkist vizyonu kültürel ve etnik birlik düşüncesinin ötesine geçerek dış politika alanına da yansımıştır. İkinci Dünya Savaşı sırasında Atsız ve çevresindeki radikal Turancılar, Avrupa'daki sağ milliyetçi akımların etkisiyle Türkiye'nin Almanya yanında savaşa girmesine olumlu yaklaşmışlardır. Bu durum, Pan-Türkist ideallerin büyük güçlerin jeopolitik çıkarları doğrultusunda araçsallaştırılabilme riskini göstermiştir [6, 446-447].

Bu mesele günümüzde de önemini korumaktadır. Türk devletlerinin farklı askerî ve siyasi ittifaklarda yer alması, olası uluslararası krizlerde Türk dünyasının farklı cephelerde konumlanması riskini doğurmaktadır. Bu nedenle Pan-Türkizm'in dış güçlerin jeopolitik çıkarlarından bağımsız, Türk halklarının ortak çıkarlarını esas alan bir vizyon olarak değerlendirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Bu bağlamda Atsız'ın mirası, Türk dünyasının entegrasyon süreçlerindeki fırsat ve riskleri anlamaya katkı sağlayan önemli bir düşünsel örnek olarak görülebilir [6, 448].

Bu çerçevede çalışmanın temel özgünlüğü ve bilimsel yeniliği, Hüseyin Nihal Atsız'ın radikal doktriner mirasını ilk kez Kazakistan tarih yazımı (historyografisi) bağlamında ve modern Orta Asya

siyaset bilimi perspektifinden ele almasından kaynaklanmaktadır. Literatürde Atsız'ın biyografisi ve edebi yönü geniş ölçüde incelenmiş olsa da, bu araştırma onun fikirlerini durağan bir geçmişin parçası olarak ve 21. yüzyıl Türk dünyası entegrasyon süreçlerinin dönüşüm paradigması ekseninde analiz etmektedir. Makale, düşünürün siyasi yayıncılığını, "İsrail paradoksu" üzerinden şekillenen dış politika vizyonunu ve etnik-biyolojik purizmini, günümüz çok boyutlu uluslararası ilişkiler gerçekliği ve Türk Devletleri Teşkilatı'nın (TDT) çağdaş entegrasyon arayışları ile ilişkilendirerek çağdaş bütünleşme modellerine yönetsel bir katkı sunmayı amaçlamaktadır.

Bu çalışma, Atsız'ın radikal milliyetçilik anlayışını incelerken onun resmi devlet doktriniyle yaşadığı çatışmanın entelektüel kökenlerine inmekte; özellikle Kemalist elitlerin komünizme yönelik müsamahakar tavrına getirdiği eleştirileri ve kurucu lider ile halefi arasındaki ideolojik ayrımı bütüncül bir perspektifle ele almaktadır [4, 2634].

Bu çalışmada, Atsız'ın toplum tasavvuru incelenirken onun millet, kültür, modernleşme ve din konularındaki görüşleri Ziya Gökalp ile karşılaştırmalı olarak ele alınacaktır. Karşılaştırma, her iki düşünürün Türk dünyası birliği (Turan) idealine bakışlarındaki benzerlik ve farklılıkları ortaya koymayı amaçlamaktadır. Ayrıca, bu fikirlerin günümüz Türk devletleri arasındaki entegrasyon sürecine katkı ve riskleri de değerlendirilecektir [2, 25].

Yöntem ve Gereçler. 20. yüzyıl Türk milliyetçiliği üzerine araştırma yapan ve Hüseyin Nihal Atsız'ın siyasi, ideolojik ve edebi mirasına değinmeyen bir araştırmacıya rastlamak neredeyse imkânsızdır; bilimsel çalışmalar kapsamında bu konu, farklı perspektiflerden ve geniş tartışmalar zemininde incelenmiştir. Sağ söylemin evrimini, süreli yayıncılığın işleyişini ve Türkçülüğün yarım asırlık serüvenini incelemek için temel kaynak, O. Karabulak'ın [1], monografilerine yansıyan çalışmaları ve H. D. Süslü'nün [7] kapsamlı siyaset bilimi araştırmasıdır. Bu eserlerde düşünürün görüşlerinin şekillenme koşullarına, Türkiye Cumhuriyeti'nin sosyo-politik hayatındaki rolüne ve sağ siyasal düşünce içerisindeki milliyetçi kimlik anlayışının dönüşümü üzerindeki etkisine dair önemli veriler sunulmaktadır.

Atsız'ın devlet aygıtıyla yaşadığı ideolojik çatışmanın tarihine ve etno-ırksal kavramlarının yapısına dair en değerli birinci el kaynak bilgileri; 1944 yılındaki «İrkçılık-Turancılık» davası arşivinden alınan, sanığın kendi mahkeme müdafaası kapsamında yayımlanan belgeler, sorgu tutanakları ve konuşma metinlerinden [8] elde edilebilmektedir. Bu materyaller, yalnızca sanıkların hukuki pozisyonlarını değil, aynı zamanda İkinci Dünya Savaşı krizi dönemindeki gerçek siyasi platformlarını da yeniden inşa etmeye olanak tanımaktadır.

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmış, literatür taraması kapsamında Gökalp ve Atsız'ın eserleri ile ilgili akademik kaynaklar incelenmiştir. Karşılaştırmalı analiz yöntemiyle iki düşünürün millet, modernleşme, din ve Turan anlayışları değerlendirilmiş; son bölümde ise bu görüşlerin günümüz Türk dünyası entegrasyonu üzerindeki etkileri fayda-risk çerçevesinde ele alınmıştır [2, 26]. Ayrıca Pan-Türkist düşüncenin tarihsel tecrübeleri ile günümüz jeopolitik gerçeklikleri arasındaki ilişki ve Türk devletlerinin farklı ittifaklardaki konumlarının entegrasyon süreçlerine olası etkileri analiz edilmiştir.

Araştırmanın metodolojik temelini; entelektüel mirasın, dönemin somut tarihi koşullarıyla yakın bağı içinde incelenmesini öngören tarihselcilik, nesnellik ve sistemlilik ilkeleri oluşturmaktadır. İdeolojik ve dilsel süreçler; tarihi, siyasi ve edebi literatürün yanı sıra programatik kamusal metinlerin karşılaştırmalı olarak incelenmesi yoluyla sistem düzeyinde analiz edilmiştir. Çalışmada, yazarın edebi metinlerindeki gizli ideolojileri ve mitolojileri ortaya çıkarmayı sağlayan eleştirel söylem analizi yöntemi uygulanmıştır.

Materyal olarak; Türkiye'nin önde gelen üniversitelerindeki (İstanbul, Ankara, Gazi Üniversiteleri) akademik monografiler, doktora ve yüksek lisans tezleri, mahkeme kayıtları, çağdaşlarının hatıratları ve yazarın edebi nesri dahil olmak üzere Türkçe ve İngilizce dillerindeki kaynaklar kullanılmıştır. Tüm materyaller, radikal Pan-Türkizm fenomeninin kapsamlı bir şekilde incelenmesini sağlayacak biçimde karşılaştırmalı analize tabi tutulmuştur.

Düşünürün Kemalizm eleştirisinin ve anti-komünist söyleminin nedensel çözümlemesinde, konuya ilişkin çağdaş akademik literatürden ve nitel metin analizi çalışmalarından yararlanılmıştır.

Tartışma. Bilindiği üzere, H. N. Atsız'ın radikal dergileri olan «Atsız Mecmua» (1931–1932 yıllarında yayımlanmıştır), «Orhun» (1933–1934 ve 1943–1944 yıllarında çıkarılmıştır) ve «Ötüken»in (1964'ten 1975'e kadar yayımlanmıştır) neşredilmesi ve faaliyet göstermesi, Türkiye Cumhuriyeti'nin sağ milliyetçi söyleminin gelişimi üzerinde önemli ve uzun vadeli bir etki yaratmıştır. Bu yayınlar, resmi Kemalist parti basınının katı sınırları içinde kendilerine yer bulamayan sağ aydınlar için alternatif birer sosyalleşme kurumu rolünü üstlenmiştir.

Ziya Gökalp ile Hüseyin Nihal Atsız'ın Karşılaştırmalı Analizi. Ziya Gökalp ve Hüseyin Nihal Atsız, Türk milliyetçiliğinin iki önemli ismidir. Gökalp milleti “dil, din, ahlak ve estetik bakımından ortak terbiye almış fertlerden oluşan bir zümre” olarak tanımlar. Ona göre ırk, millet olmanın zorunlu şartı değildir. Bu yaklaşım kültürel milliyetçilik olarak adlandırılabilir. Atsız ise Gökalp'i eleştirerek milletin hem kültürel hem de kan ve soy birliği üzerine kurulması gerektiğini savunur. Atsız'a göre “Türk'üm” diyen herkes otomatik olarak Türk sayılmaz; milli sadakat ve Türk soyu önemlidir [2, 27-28].

Turan ülküsü konusunda da farklar belirgindir. Gökalp Turan'ı aşamalı ve öncelikle kültürel bir ideal olarak görür. Atsız ise bu ideali siyasal ve etnik boyutlarıyla daha radikal bir şekilde savunur. Modernleşme konusunda Gökalp, Batı'dan medeniyet (ilim ve teknik) alınıp millî harsın korunabileceğini belirtirken; Atsız Batı etkisine karşı daha temkinli ve korumacı bir tavır takınmıştır. Din konusunda Gökalp İslam'ı millî kültürle uyumlu bir unsur olarak görürken, Atsız İslam'ı Türk kimliğine sonradan eklenmiş bir “elbise” olarak değerlendirmiş ve daha mesafeli durmuştur.

Sonuç olarak, Ziya Gökalp'in kültürel ve kapsayıcı milliyetçilik anlayışı ile Hüseyin Nihal Atsız'ın radikal ve disiplinli yaklaşımı arasında önemli farklar bulunmaktadır. Gökalp'in fikirleri günümüz Türk dünyası entegrasyonu için daha gerçekçi ve faydalı bir temel sunarken; Atsız'ın düşünceleri güçlü bir millî şuur ve ülkü vurgusu getirmekle birlikte, ırkçılık ve kültürel kapanmacılık unsurları nedeniyle risk taşımaktadır. Bu nedenle ideal yaklaşım, Gökalp'in kültürel milliyetçiliğini temel alıp Atsız'ın millî bilinç ve disiplin vurgusunu (ırk unsuru temizlenerek) kullanmaktır. Böyle bir sentez, Türk dünyasının hem kimliğini korumasını hem de modern entegrasyon hedeflerine ulaşmasını sağlayabilir [2, 28].

Gökalp ve Atsız arasındaki teorik ayrışma, II. Dünya Savaşı sırasında siyasal bir boyut kazanmıştır. Türkiye'nin tarafsızlık politikasına aykırı görülen radikal Pan-Türkist çevrelere karşı, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün talebiyle 1944 yılında bir tasfiye süreci başlatılmıştır [6, 460]. Savaşın sonuna doğru Türk yönetimi, Sovyetler Birliği'ne anti-Sovyet ve Pan-Türkist hareketlere karşı tutumunu göstermeyi amaçlamış; bu süreçte alınan tedbirlerin uygulanması Hasan Âli Yücel ve Ankara'daki sivil yönetime bırakılmıştır.

Atsız'ın «Orhun» dergisi sayfalarında bizzat yazdığı üzere, Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşünden sonra sivil milliyetçiliğin resmi çerçevesi Türk kimliğini yapay bir şekilde Anadolu sınırlarıyla kısıtlamıştır; oysa ulusun gerçek kurtuluşu, ırksal özcülük (esansiyalizm) düzleminde ve Arap-Fars etkisinden uzak, İslam öncesi kültürel katmana geri dönüşte yatmaktadır [2, 19]. Bu tezlerin yayımlanması, Kemalist doktrinden memnun olmayan ve küresel kriz koşullarında yeni ideolojik yönelimler arayan sağ milliyetçi çevrelerin örgütlenmesi ve bütünleşmesi için elverişli fırsatlar yaratmıştır.

Atsız'ın dergilerinde yayımlanan programatik yazılarda, Türk toplumunun etnik ve kültürel temelde yeniden şekillendirilmesi, millî bir yeniden doğuşun gerçekleştirilmesi ve Turan idealinin gerçekleştirilmesi gerektiği savunulmuştur [2, 25]. Atsız'a göre Sovyet sisteminin çöküşü, Türk halklarının bütünleşmesi için tarihî fırsatlar yaratacak ve Türkiye'nin geleceği birleşik Türk coğrafyasını ifade eden «Türkeli» idealiyle yakından bağlantılı olacaktır [2, 26].

Nihal Atsız'ın radikal Turancılığı, Almanya'nın Sovyetler Birliği'ne karşı başlattığı Barbarossa Harekâtı sonrasında güç kazanmıştır. Atsız ve çevresi, Sovyet yönetimi altındaki Türk topluluklarının bağımsızlık kazanabileceğini düşünerek bu süreci tarihî bir fırsat olarak değerlendirmiştir. Ancak bu gelişmeler, Pan-Türkist fikirlerin büyük güçlerin jeopolitik çıkarları doğrultusunda kullanılabilme riskini de göstermiştir. Bu durum, Pan-Türkizm'in bağımsız bir düşünce sistemi olarak korunmasının önemini ortaya koymaktadır [6, 457].

Atsız'ın ideolojik mirası iki kategoriye ayrılabilir. İlk kategoriye; Kemalizm'i, Marksizm'i ve Türkiye'deki sol akımları sert bir şekilde eleştirmeyi amaçlayan siyasi manifestoları ve kamusal yazıları girmektedir [4, 2632]. İkinci kategoriye ise devlet sansürünü bypass ederek sağ ideolojileri aktarmanın bir aracı olarak kurgulanan ve gençlik arasında derin bir yankı uyandıran edebi nesri dahildir. Özellikle, onun süreli yayınlarının etrafında İstanbul, Ankara ve diğer üniversite şehirlerinde, İslam öncesi geçmişin ideallerine odaklanmış yeni bir Türk aşırı milliyetçileri kuşağının şekillendiği entelektüel merkezler ortaya çıkmıştır [9, 788].

«Bozkurtların Ölümü» romanının ortaya çıkışı, Orhun Yazıtları'na dayanarak kadim Türk devletinin ütopyik mekânını inşa etme girişimiyle bağlantılıdır. Bu eser, aşırı milliyetçi söylem çerçevesinde, gençliğin eğitimi için aksiyolojik (değerbilimsel) bir değer ölçütü olarak büyük önem taşıyan ilk büyük edebi metindir. Ayrıca romanda kurgulanan; askeri kahramanlık kültürünü, lidere (şefe) mutlak itaati ve ölüme karşı küçümsemeyi içeren 32 ulusal değerden oluşan sistem, yazara göre her bakımdan modern Türklere Batı liberal demokrasisinin değerlerine karşıt bir «örnek» teşkil etmeliydi [10, 580].

Atsız'ın çağdaşları ve dava arkadaşları hatıratlarında, 1944 davası sırasında onun entelektüel çevresindeki atmosferi şu şekilde tasvir etmektedirler: «Mahkeme salonlarında Atsız, savunmasını siyasi bir gösteriye dönüştürerek tavizsiz bir duruş sergiledi. Taraftarları meydanları doldurarak Türk ırkını savunan sloganlar atıyordu. Hükümet binalarının etrafındaki sokaklar polis tarafından kordon altına alınmıştı, ancak liderin kendisi mahkemenin meşruiyetini reddederek inançlarında kararlı kaldı.» [8]. Bu dava süreci, yetkililerin planlarının aksine hareketi yok etmemiş, aksine Atsız figürünü kahramanlaştırarak 3 Mayıs'ı (ona destek amacıyla düzenlenen kitlesel öğrenci protestolarının günü) gayriresmi Türkçülük Günü'ne dönüştürmüştür.

Atsız'ın etkisiyle gelişen milliyetçi çevreler, 1960-1970'li yıllarda önemli bir ideolojik ayrışma yaşamıştır [9, 789]. Alparslan Türkeş liderliğinde kurulan MHP, daha geniş toplumsal destek sağlamak amacıyla «Türk-İslam sentezi» anlayışını benimsemiştir [9, 789]. Buna karşılık Atsız ve takipçileri, Türkçülüğün İslamileştirilmesine karşı çıkarak Pan-Türkist ve etnik temelli yaklaşımın korunmasını savunmuşlardır [9, 790].

Nihal Atsız'ın düşünce sisteminin en istikrarlı unsurlarından biri güçlü komünizm karşıtlığıdır. Atsız, komünizmi Türk milleti ve devleti için bir tehdit olarak görmüş, Kemalist yönetime yönelik eleştirilerinde özellikle sol akımlara karşı yeterince sert davranılmadığını ileri sürmüştür. Bununla birlikte Atatürk ile İsmet İnönü arasında ayrım yaparak, Atatürk'ün komünizm konusundaki tutumunu pragmatik ve başarılı bulurken, İnönü'yü bu tehlikeyi yeterince kavrayamamakla eleştirmiştir [4, 2634].

Atsız'a göre Atatürk'ün ölümünden sonra iktidardaki yönetimin en önemli hatalarından biri sol akımlara karşı müsamahalı davranması olmuştur. Bu çerçevede Hasan Âli Yücel'i komünist kadroları desteklemekle suçlamış, Köy Enstitülerini de sert biçimde eleştirmiştir. Şükrü Saraçoğlu'na yazdığı açık mektuplarda benzer iddiaları dile getiren Atsız'ın muhalefeti, Atatürk'ün şahsından çok, rejimin kozmopolit ve Batılılaşmacı politikalarına yönelmiştir [4, 2635].

H. N. Atsız'ın düşüncesindeki antisemitizm, dini değil daha çok ideolojik ve etno-ırksal bir nitelik taşımaktadır. Avrupa'daki sağ milliyetçi akımlardan etkilenen Atsız, Siyonizm, Masonluk, kapitalizm ve komünizm gibi hareketleri Yahudi kimliğiyle ilişkilendirerek değerlendirmiştir. Özellikle Sabetayist grupları Türkçülük karşıtı faaliyetlerle suçlamış ve bunları toplumsal bir tehdit olarak görmüştür. Ancak Atsız, kendi ırkçı yaklaşımını saldırgan bir ideolojiden ziyade, Türk milletini korumaya yönelik bir savunma anlayışı olarak tanımlamıştır [5, 315].

Buna rağmen Atsız, bazı yazılarında Yahudilerin İsrail devletini kurma sürecini güçlü bir millî idealin başarısı olarak değerlendirmiştir. Dünyaya dağılmış bir topluluğun ortak bir devlet ve kimlik etrafında yeniden örgütlenmesini dikkat çekici bir örnek olarak gören Atsız, İbranice'nin canlandırılması, Yahudilerin İsrail'e dönüşü ve devletin bağımsız dış politika izlemesini millî ülkeye bağlılığın bir göstergesi olarak yorumlamıştır [5, 316].

Atsız, Türkçü-Turancı hareketin “ütopya” veya “maceracılık” olarak eleştirilmesine karşı İsrail örneğini bir karşı-argüman olarak kullanmaktadır. Resmî ideolojinin “Dış Türkler” konusundaki mesafeli yaklaşımını eleştirerek, farklı coğrafyalardaki Yahudilerin tek millet olarak kabul edilmesini Türkler için de benzer bir bütünlük tartışmasına dayanak yapar. Ayrıca İsrail’in kuruluşunu, sayıca küçük bir nüfusun bölgesel güçlere karşı elde ettiği siyasi ve askerî başarı örneği olarak sunarak Turancılığın imkânsız değil, koşullara bağlı bir proje olduğunu savunur. Bu yaklaşımını tarihsel örneklerle (Yavuz Sultan Selim, Babür Şah gibi) destekleyerek “başarılı ülküsel atılımlar” çerçevesinde temellendirir [5, 317].

Atsız, İsrail’in bölgesel ve küresel etkisini Türkiye açısından bir tehdit olarak değerlendirerek buna karşı jeopolitik temelli alternatif arayışlar geliştirmiştir. Bu bağlamda, Türkiye’nin liderliğinde bazı Arap devletleriyle geçici bir konfederasyon kurulması fikrini ileri sürmüş; bu yapının askeri ve dış politika yönetiminin Türk kontrolünde olmasını öngörmüştür. İsrail tehdidinin ortadan kalkmasının ardından ise bu birliğin feshedilebileceğini belirtmiştir. Bu öneri, onun ideolojik çizgisine rağmen dönemsel krizleri stratejik ve realist bir bakışla yorumlayabildiğini göstermektedir [5, 314].

Günümüz perspektifinden bakıldığında, Atsız’ın ortaya koyduğu analogiler Türk Devletleri Teşkilatı (TDT) çerçevesindeki entegrasyon tartışmalarında da bazı karşılaştırmalı okumalar için kullanılmaktadır. Coğrafi kopukluk, tarihsel farklılıklar ve jeopolitik riskler gibi eleştiriler, bu tür bütünleşme süreçlerinin sınırlarını tartışmaya açmaktadır. Buna karşılık, güçlü kurumsal iradenin beklenmedik jeopolitik engelleri aşabileceği fikri de bu tür tarihsel örnekler üzerinden savunulmaktadır. Ancak çağdaş entegrasyon yaklaşımı, bu tür tarihsel referansları daha çok kültürel ve kurumsal iş birliği zemininde değerlendirirken, daha kapsayıcı ve sivil bir milliyetçilik anlayışını esas almak durumundadır. Bu çerçevede Türk dünyası birliği fikri, farklı yorumlarla birlikte güncel jeopolitik koşullar içinde yeniden ele alınmaktadır.

Hüseyin Nihal Atsız’ın çok yönlü mirasının 20. yüzyıl Türk milliyetçiliğinin dönüşümü bağlamında kapsamlı ve disiplinler arası bir analizi, onun tarihi figürünün boyutlarının tek boyutlu ve indirgemeci siyasi etiketlerin tek boyutlu siyasi kategorilerle açıklanamayacağını iddia etmeyi mümkün kılmaktadır. Kemalist rejimin kurumsallaştırılması ve Türkiye’de devlet-siyaset kontrolünün sıkılaştırılmasıyla birlikte, Atsız ve dava arkadaşlarına ait olan ve sağ radikal aydınların kontrolündeki «Orhun» ve «Ötüken» dergileri dahil olmak üzere süreli yayınlar kapatılmış veya devletin sıkı denetimi altına alınmıştır. İslam öncesi tarih, ırksal determinizm ve dilsel revizyonizm etrafındaki tartışmalar, 1944 dava sürecinin de açıkça gösterdiği gibi, kamusal alanda marjinalleştirilmiştir.

Atsız fenomeni, onun sağ söylemin entelektüel tarihindeki benzersiz yerini belirleyen derin bir içsel ikicilikle (düalizm) karakterize edilir. Bir yandan Atsız’ın sağ radikal bir ideolog, tutarlı bir ırkçı, antisemit ve anti-komünist olduğu su götürmez bir gerçektir. Onun inşa ettiği, iç ve dış düşmanların karmaşık hiyerarşileriyle, öjeni teorileriyle, ayrıca otoriter ve militarist buyruklarla dolu siyasi sözlük, modern bilimin onun görüşlerini savaşlar arası dönemin Avrupa faşist doktrinleriyle yapısal olarak akraba şeklinde sınıflandırmasına olanak tanımaktadır. Devlet güvenliği organlarının denetimini artırması, bu marjinal etno-ırksal anlatının yasal siyasetin çeperine doğru doğal bir şekilde itilmesine yol açmıştır.

Diğer yandan, onun entelektüel projesi sıradan bir parti-siyaset ajitasyonundan ölçülemeyecek kadar daha karmaşık ve derindi. Atsız; kurgusal edebiyatın, folklorun, toplumsal cinsiyet mitolojilerinin ve tarihsel hafızanın ulusal psikolojiyi topyekûm yeniden biçimlendirme araçları olarak hizmet ettiği büyük ölçekli bir sosyo-kültürel ütopyanın mimarı olarak ortaya çıkmıştır. Kusursuz edebi kahramanlardan oluşan bir panteon yaratarak ve romanlarına Türk göçebe arkaikliğinin kadim değerlerini entegre ederek, fikirlerinin en sert tecrit koşullarında bile akademik ve marjinal gençlik arasında uzun süreli etkisini korumasına katkı sağlamıştır.

Atsız’ın düşünsel mirasının en dikkat çekici yönlerinden biri, ideolojik tavizsizliğidir. Türk-İslam sentezine yönelik keskin eleştirileri, Kemalist cumhuriyetçi anlayışla yaşadığı derin görüş ayrılıkları ve 1969’daki doktrinel bölünmenin ardından Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) yönetimiyle ortaya çıkan fikir ayrılıkları, onun siyasal etkisinin daha sınırlı bir çevrede kalmasına neden olmuştur. Buna karşılık MHP, milliyetçi söylemi İslami unsurlarla birleştirerek daha geniş toplumsal kesimlere ulaşabilmiş ve seçim

siyaseti içerisinde daha güçlü bir konum elde etmiştir. Bu süreçte Atsız'ın savunduğu seküler ve etnik temelli Pan-Türkist yaklaşım ise daha çok entelektüel ve ideolojik çevrelerle sınırlı kalmıştır.

Sağ hareket içindeki doktrinel bölünmeyi derinleştiren ek bir faktör, Atsız'ın Soğuk Savaş döneminde Türkiye'nin dış politika yönelimlerine ilişkin katı duruşu olmuştur. Geleceğin Milliyetçi Hareket Partisi'nin (MHP) pragmatik kanadı, devlet ve NATO bloku tarafından desteklenen resmi anti-komünist hatta entegre olmaya çalışırken Atsız, Batılı jeopolitik kurumlara her türlü bağımlılığı kesin bir dille reddetmiş; Avro-Atlantik entegrasyonunu Türk dünyasının egemenliğini tehdit eden kültürel ve siyasi emperyalizmin örtülü bir biçimi olarak görmüştür.

21. yüzyılın çağdaş jeopolitik süreçleri ve Türk devletlerinin entegrasyonunun inşası bağlamında Atsız'ın mirası açık bir kavramsal tehlike arz etmektedir. Onun antropolojik ve kültürel sterilizasyon talep eden radikal ırksal özcülüğü, günümüzün çok taraflı ittifakları için tamamen yıkıcıdır. Egemen devletlerin pragmatik ekonomik, diplomatik ve kültürel iş birliğinin yerine biyolojik pürizmin ütopyik sloganlarını ikame etmeye çalışan Atsız'ın fikirleri, iç etnik çatlakları tetikleme ve Türk dünyasını uluslararası arenada izole etme potansiyeline sahip istikrarsızlaştırıcı bir risk taşımaktadır.

İkinci Dünya Savaşı tecrübesi, Pan-Türkist ideallerin büyük güçlerin jeopolitik mücadelelerinde kolaylıkla araçsallaştırılabileceğini göstermiştir. Atsız ve çevresinin Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Türk dünyasının birleşmesi yönündeki beklentileri, dönemin uluslararası güç dengeleri içinde Almanya'nın stratejik hedefleriyle kesişmiş; bu durum ise Pan-Türkizm'in bağımsızlığını koruma sorununu gündeme getirmiştir. Günümüzde de benzer bir risk teorik olarak varlığını sürdürmektedir. Türk devletlerinin bir kısmı NATO ile yakın ilişkiler geliştirirken, diğerleri Rusya öncülüğündeki Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü (KGAÖ) çerçevesinde hareket etmektedir. Olası bir büyük güç çatışmasında Türk dünyasının farklı unsurlarının karşıt bloklarda yer alma ihtimali göz ardı edilemez. Bu nedenle çağdaş Türk dünyası entegrasyonunun en önemli ilkelerinden biri, herhangi bir dış jeopolitik merkeze bağımlı olmayan, kültürel, ekonomik, bilimsel ve eğitimsel iş birliğine dayanan bağımsız bir entegrasyon modeli geliştirmek olmalıdır [6, 459].

Çalışmanın ulaştığı bir diğer temel sonuç, Atsız'ın Kemalizm karşıtlığının salt bir kişisel reaksiyon olmaktan öte, Türkçülük hareketinin Türkiye'deki sağ siyasal gelenek kalıcı olarak yerleşmesini sağlayan yapısal bir katalizör işlevi görmesidir. Onun tavizsiz anti-komünist duruşu ve ideolojik hesapsızlığı, resmi ideolojinin batılılaşma ve pasif dış politika tercihlerine karşı radikal bir sağ-muhalefet hattı inşa etmiş, onu milliyetçi çevrelerde bugün bile yoğun biçimde tartışılan sembolik bir eylem ve dava adamı haline getirmiştir [4, 2635].

Resmi bir siyasi lider olmayan ve sansüre maruz kalan Atsız, tavizsiz ideolojik saflığıyla Türkiye sağının kolektif bilinçaltında mitolojik bir sembole dönüşmüştür. Sıkılaşan devlet denetimi sağ radikalizmin kamusal alanını sınırlasa da; derin psikolojizm, dilsel virtüözlük, iğneleyici hiciv ve arkaik bozkır romantizminin sentezi onun mirasına güçlü bir direnç sağlamıştır. Dolayısıyla onun karmaşık ve çelişkili metinlerini incelemek, edebi bir tahlilin ötesinde, sağ rövanşizmin risklerini ve toplumsal fay hatlarını çözümlemek için elzem bir akademik anahtardır.

Çalışmanın ulaştığı bir diğer önemli sonuç, Atsız'ın antisemitist duruşu ile İsrail'in kuruluş modeline duyduğu pragmatik hayranlık arasındaki ideolojik ikiciliktir (düalizm). Karşıtlarının Türk birliği (Turancılık) ideallerini 'ütopya' ve 'maceracılık' olarak nitelendirip eleştirmesine karşı Atsız'ın İsrail örneğini referans göstermesi, günümüz uluslararası ilişkiler analizleri açısından da geçerli bir argümandır. İki bin yıllık kopukluğa, dil ve kültür farklılıklarına rağmen ortak bir ulusal kimlik etrafında devletleşmeyi başaran İsrail deneyimi, 21. yüzyılda Türk devletleri arasında kurulacak dostane, yapıcı ve çok boyutlu entegrasyon bağlarının 'romantik bir hayal' olmadığını, aksine stratejik bir iradeyle gerçeğe dönüştürülebileceğini metodolojik olarak kanıtlamaktadır.

Nihayetinde Atsız'ın mirasından çıkarılacak temel ders, Türk birliği fikrinin yabancı jeopolitik projelerin uzantısına dönüştürülmemesidir. İkinci Dünya Savaşı tecrübesi, dış güçlerin Pan-Türkist söylemleri araçsallaştırma riskini kanıtlamıştır. Dolayısıyla en rasyonel yaklaşım; büyük güç rekabetlerinde dengeyi gözetmek, aktif tarafsızlığı korumak ve entegrasyonu askerî bloklar yerine

kültürel, ekonomik, bilimsel ve eğitsel alanlarda derinleştirmektedir. Bu strateji, Türk devletleri arasındaki iş birliğini sürdürülebilir ve bağımsız bir zemine oturtacaktır.

Bulgular. H. N. Atsız'ın süreli yayınları saf bir eğitim ve entelektüel amaçla oluşturulmuş olsa da pratikte Türkiye Cumhuriyeti'nin yeni sağ elitlerini şekillendirerek önemli siyasi ve ideolojik kazanımlar sağlamıştır. Düşünür, Pan-Türkist bilgi ağının genişletilmesine ve öğrenci gençlik üzerinde kalıcı etki kanallarının oluşturulmasına derin bir ilgi göstermiştir. Nitekim «Orhun» dergisinin çıkışıyla birlikte, İstanbul'dan Ankara'ya kadar uzanan geniş bir okur kulüpleri ağı oluşturmak için muazzam kaynakları harekete geçirmiştir. Parti-siyaset terminolojisinde «Bozkurtlar» olarak adlandırılan radikal broşür ve manifestoların dağıtıldığı bu hat üzerinden, gençliğin ideolojik kontrolünün resmi Kemalist idareden bağımsız, özerk milliyetçi hücrelerin yönetimine devredilmesi planlanmıştır [9, 787].

Buna rağmen Atsız, bu hareketin ideolojik doktrinlerinin, sivil milliyetçilik veya dini dogmalarla hiçbir taviz verilmeksizin, tamamen ırksal pürizmin (arıcılık) tekelinde kalması konusunda katı bir şekilde ısrar etmiştir [9, 786]. Onun kavramsal çerçevesine göre bu entelektüel platform «öz Türkçülük» adını almıştır. Bunun yanı sıra, edebi nesri temel değer yönelimlerini Altay – Orhun – Anadolu şeklindeki kurgusal epik bir rota üzerinden kadim kağanlıklardan geleceğin Turan'ına bağlamıştır. Bu anlatı, sağ söylemin geliştirilmesi, özellikle de İslam öncesi kültürel kodların büyük şehirlerin öğrenci ortamına aktarılması ve taşra bölgelerinde ulusal ruhun güçlendirilmesi açısından son derece elverişli bir zemin sunmuştur.

Okuyucu kitlesi, onun dergilerini desteklemek amacıyla önemli miktarda kişisel fon ayırmış, ayrıca aktivistlerin barınması ve düzenli toplantıların yapılması için İstanbul'da onlarca yasal tartışma kulübü açmıştır. Sadece tarihi romanlarının tirajları kapsamında yıllık kitle erişimi yüz binlerce okuyucuya ulaşarak popülerlik açısından birçok resmi yayını geride bırakmıştır. Ancak bu yayınların siyasi etkisi, güvenlik organlarının denetimi altındaki devlet aygıtı tarafından katı bir biçimde sınırlandırılmış; sağ kanat, özerkliğini yalnızca edebi-kamusal faaliyetler çerçevesinde koruyabilmiştir.

Edebi eserlerinin yayımlanması ve aktif bir şekilde yayılmasının ardından, milliyetçi kadroların yetiştirilmesi amacıyla gayriresmi değerler eğitimi halkaları oluşturulmuştur. Öyle ki, 1960'lı yıllarda «Ötüken» dergisi etrafında, geleceğin aktivistlerinin eğitiminin katı bir iç disipline dayalı olarak kesintisiz sürdürüldüğü iki ayrı gençlik yapılanması faaliyet göstermiştir [11, 32]. Başlangıç aşamasında, süreç dahil olan öğrencilerin sayısı ülkenin çeşitli üniversitelerindeki yüzlerce genç erkek ve kadından oluşmaktaydı [11, 39].

Bu değerler pedagojisi kapsamında, Atsız'ın romanlarının prizmasından gençlikte ulusa mutlak sadakat, katı disiplin ve ülkü uğruna fedakarlığa hazır olma gibi nitelikler aşılanmıştır [11, 53]. Onun didaktik modelinde eğitim, kişiliğin şekillenmesinde birkaç aşamaya ayrılmaktaydı. Başlangıç düzeyinde öğrenciler, dini geçmişlerinden bağımsız olarak kahramanlık destanını ve İslam öncesi tarihi öğrenmek zorundaydılar; çünkü Atsız, ırkı dinden üstün tutmaktaydı [11, 81]. Daha ileri düzeylerde ise seçim, Türk dil bilimi ve tarihi alanında yeterli temel bilgiye sahip, yaş sınırları erken ergenlik döneminden öğrencilik yıllarına kadar uzanan gençler arasından yapılmaktaydı. İdeolojik eğitim döngüsü kesintisiz olarak devam etmiş ve Türkiye'nin gelecekteki sağ radikal hareketlerinin çekirdeğini oluşturmuştur [11, 71].

1944 baharında Türkiye'de yaşanan siyasi gerilim, milliyetçi aydınlar ve öğrenci çevrelerinde güçlü tepkilere yol açmıştır. Atsız'ın hükümete ve ilgili bakanlıklara yönelik komünist faaliyetlerle ilgili eleştirilerinin ardından çeşitli üniversitelerde protestolar düzenlenmiştir. 3 Mayıs 1944'te Ankara'da geniş katılımlı bir gösteri gerçekleşmiş ve bu olay Türk milliyetçiliği tarihinde önemli bir dönüm noktası olarak görülmüştür [12, 173]. Ardından devlet, «İrkçılık-Turancılık» davası kapsamında bir yargı süreci başlatmış; tutuklamalar, basın denetimi ve güvenlik önlemleriyle birlikte süreç sıkı şekilde kontrol altına alınmıştır.

1969 yılında Adana'da yapılan parti kongresinde, Alparslan Türkeş önderliğindeki pragmatik kanat, milliyetçi harekette mutlak liderliği fiilen ele geçirerek hareketi kitlesel siyasetin ihtiyaçlarına göre yeniden yapılandırmıştır. «Dokuz Işık» doktrini ve Türk-İslam sentezi kavramı nihai olarak onaylanmıştır [9, 785]. Kongre kararları uyarınca, gençlik kolları ve parti yapılarında katı, merkeziyetçi bir kontrol

usulü kurulmuş; tüm söylem ise seçim odaklı ve dini-siyasi bir zemine kaydırılmıştır. Özerk Pan-Türkist çevrelerin tamamı, radikal milliyetçilerin büyük yayın organları ve Atsız'ın bizzat kendi mirası, Anadolu'nun dindar kitle seçmenini çekmek amacıyla fiilen dışlanmış veya resmi MHP parti yapısının bünyesine devredilmiştir.

1969'daki bu nihai doktrinel bölünmenin ardından Atsız'ın radikal kanadı, Türkeş'i anlık seçim kazanımları uğruna öz Türkçülük ideallerine ihanet etmekle suçlayarak MHP yönetimiyle her türlü siyasi etkileşimi sonlandırmıştır. Bu koşullar altında seküler, ırksal ve arı bir Pan-Türkizm, devlet düzeyindeki kitlesel siyasi etkisini hızla kaybetmeye başlamıştır. Seçimle ilgili gelecek perspektifleri ve reel siyasetteki pratik değeri, devlet iktidarının kaldırıcılarından tamamen yoksun bir şekilde dar bir edebi, kamusal ve akademik söylem sınırları içine sıkışarak ortadan kalkmıştır.

Yapılan metin analizleri sonucunda, Atsız'ın resmi ideolojiyi 'ulusal bir ülkü sunmaktan uzak kalması' ve 'uyrukluğa dayalı iç siyaset gütmesi' gerekçeleriyle eleştirdiği; devlet kademelerindeki sol kadrolaşmaya karşı yürüttüğü eylemlerin ve Şükrü Saraçoğlu'na yazdığı açık mektupların 1944 yılındaki gözaltı ve dava süreçlerinin birincil ampirik zeminini oluşturduğu belirlenmiştir.

Ayrıca yazarın metinlerinde, İsrail revizyonizmine karşı Ortadoğu coğrafyasında (Lübnan, Suriye, Mısır ve Ürdün) Türkiye'nin askeri ve diplomatik liderliğinde 20-25 yıllık geçici bir konfederasyon kurulmasını öngören somut bir jeopolitik proje tespit edilmiştir. Bu bulgu, Atsız'ın teorik radikalizminin yanı sıra kriz dönemlerinde reel-politik stratejiler üretebilme kapasitesini göstermektedir.

Sonuç. Bu çalışma, Hüseyin Nihal Atsız'ın düşünsel mirasını 20. yüzyıl Türk milliyetçiliğinin dönüşümü bağlamında inceleyerek, onun Türk siyasi düşünce tarihindeki yerinin basit bir “ırkçı ideolog”, “edebiyatçı” veya “Turancı aktivist” tanımlamalarına indirgenemeyecek kadar karmaşık bir karakter taşıdığını ortaya koymuştur. Araştırma bulguları, Atsız'ın aynı anda hem Türk milliyetçiliğinin kültürel derinleşmesine katkıda bulunan hem de onu etnik dışlayıcılık temelinde daraltan iki yönlü bir ideolojik miras bıraktığını göstermektedir. Bu yönüyle Atsız fenomeni, modern Türk milliyetçiliğinin iç gerilimlerini, doktrinel çatışmalarını ve dönüşüm süreçlerini anlamak açısından önemli bir analitik örnek oluşturmaktadır.

Atsız'ın tarihsel etkisinin ilk boyutu, İslam öncesi Türk tarihine, mitolojisine ve bozkır kültürüne ilgiyi canlandırarak genç kuşaklarda güçlü bir tarih bilinci inşa etmesidir. Edebi ve polemik metinleriyle şekillenen bu kültürel mobilizasyon, resmi anlatının dışında alternatif bir milliyetçi hafıza üretmiştir. Gençlik üzerindeki bu nüfuz, onu yalnızca siyasi bir ideolog değil, sembolik bir kültürel mühendis konumuna taşır. Buna karşın aynı süreç, Atsız'ın düşüncesindeki biyolojik merkezli radikal ikinci boyutu da açığa çıkarır. Kimliği etnik özcülüğe indirgeyen bu yaklaşım, millet kavramını tarihsel, kültürel ve toplumsal dinamiklerinden kopararak antropolojik bir kategoriye dönüştürmüştür.

Bu bağlamda 1944 Irkçılık-Turancılık Davası yalnızca bir yargılama süreci değil, aynı zamanda Cumhuriyet'in resmi milliyetçilik anlayışı ile etno-merkezci radikal Türkçülük arasındaki sınırların belirginleştiği tarihsel bir kırılma noktası olarak değerlendirilmelidir. Atsız'ın mahkeme sürecinde sergilediği tavizsiz tutum, onu takipçileri nezdinde sembolik bir direniş figürüne dönüştürmüş olsa da, aynı süreç onun ideolojik çizgisinin devlet tarafından sistem dışına itilmesini de hızlandırmıştır. Nitekim sonraki yıllarda Türk milliyetçiliğinin ana akım siyasi kanadı, Atsız'ın savunduğu biyolojik milliyetçilikten giderek uzaklaşmış ve daha geniş toplumsal tabanlara ulaşabilecek yeni sentezler geliştirmiştir.

Bu dönüşümün en belirgin göstergesi, 1969 Adana Kongresi'nde Alparslan Türkeş ile Atsız çizgisi arasında kristalleşen doktrinel ayrışmadır. Türkeş'in hareketi kitleselleştirmek adına Türk-İslam sentezini benimsemesi, milliyetçiliği Anadolu muhafazakârlığı ekseninde pragmatik ve seçim odaklı bir işlevselliğe kavuşturmuştur. Atsız ise dinsel referansları ideolojik sapma sayarak “öz Türkçülük” saflığında ısrar etmiştir. Neticede siyasi pragmatizm ideolojik saflığa üstün gelmiş; Atsız'ın seküler-etnik Pan-Türkizmi entelektüel çevrelerle sınırlanırken siyasal temsil gücü zayıflamıştır. Bu durum, katı doktriner pozisyonların kitlesel meşruiyet üretme kapasitesindeki yapısal sınırları gösteren analitik bir örnektir.

Araştırmanın dikkate değer bulgularından biri, Atsız'ın düşüncesindeki "İsrail paradoksu"dur. Avrupa sağ radikalizminden mülhem antisemitist söylemine rağmen Atsız, İsrail'in kuruluş başarısını Turancılığın uygulanabilirliğine tarihsel bir kanıt olarak değerlendirmiştir. Bu pragmatik yaklaşım, onun romantik bir ideolog olmanın ötesinde reel-politik üretebilen stratejik yönünü gösterir. Atsız için Израиль, coğrafi olarak dağınık ve siyasal yapıdan yoksun bir topluluğun ulusal bilinç ve kolektif iradeyle yeniden örgütlenebileceğini kanıtlayan ampirik bir vakadır. Neticede o, Turancılığın "ütopya" veya "hayalcilik" olduğu yönündeki eleştirilere karşı İsrail deneyimini somut bir karşı-sav olarak konumlandırmıştır.

Bu yaklaşımın önemi yalnızca tarihsel bağlamla sınırlı değildir. Atsız'ın İsrail örneğini kullanma biçimi, onun ideolojik sistemindeki dogmatik unsurların yanında stratejik akıl yürütme kapasitesinin de bulunduğunu göstermektedir. Dahası, bu örnek üzerinden geliştirilen argüman, günümüz Türk dünyası entegrasyon tartışmaları açısından da belirli bir metodolojik değer taşımaktadır. Tarihsel kopukluklar, coğrafi uzaklıklar ve farklı devlet yapılanmaları, entegrasyon projelerinin imkânsızlığını değil, yalnızca kurumsal irade, ortak vizyon ve uzun vadeli strateji gerektirdiğini göstermektedir.

Türki devletlerinin farklı askerî ve siyasal bloklarda konumlanması, jeopolitik riskleri görünür kılmaktadır. Tarihsel projeksiyonla bakıldığında İkinci Dünya Savaşı tecrübesi; Atsız söyleminin tırmanması halinde Türkiye'nin Nazi Almanyası safında savaşa girmesi ve Sovyet ordularındaki Türk halkları (Kazaklar, Özbekler vb.) ile Türkiye Türklerinin trajik bir kardeş kavgasına sürüklenmesi riskini ifşa etmiştir. Bu yapısal tehlike, Soğuk Savaş kutuplaşmasından günümüzdeki NATO-KGAÖ (CSTO) gerilimlerine uzanan süreçte de bakidir. Bugün Türkiye'nin Batı merkezli konjonktürel Rusofobik anlatıları kopyalayarak Rusya ile tek taraflı cepheleşme eğilimi göstermesi, farklı güvenlik mimarilerine entegre diğer Türk devletleri için ciddi istikrarsızlık riski doğurur. Dolayısıyla dış güdümlü jeopolitik eksenlere kontrolsüzce eklenmek, Türk dünyasının iç dengelerini dinamitleyebilir. Son tahlilde Atsız'ın mirası, Türk milliyetçiliğinin imkân ve sınırlarını gösteren tarihsel bir laboratuvardır. Kimlik ve hafıza inşasına katkı sunan bu miras, aynı zamanda biyolojik determinizm ve etnik dışlayıcılığın yapısal krizlerini açığa çıkarmıştır. Bu nedenle Atsız'ın müktesebatı, uygulanabilir bir siyasal programdan ziyade eleştirel bir tarihsel deneyim olarak okunmalıdır [6, 459].

Çalışmanın ulaştığı bir diğer temel sonuç, Atsız'ın Kemalizm karşıtlığının salt bir kişisel reaksiyon olmaktan öte, Türkçülük hareketinin Türkiye'nin sağ yelpazesine kalıcı olarak yerleşmesini sağlayan yapısal bir katalizör işlevi görmesidir. Onun tavizsiz anti-komünist duruşu ve ideolojik tavizsizliği, resmi ideolojinin batılılaşma ve pasif dış politika tercihlerine karşı radikal bir sağ-muhalefet hattı inşa etmiş, onu milliyetçi çevrelerde bugün bile yoğun biçimde tartışılan sembolik bir eylem ve dava adamı haline getirmiştir [4, 2635].

Çalışma, çağdaş Türk dünyası entegrasyonunda Ziya Gökalp'in kültürel milliyetçilik paradigmasının Atsız'a kıyasla daha esnek bir çerçeve sunduğunu ortaya koyarken, Gökalp'in fikirlerinin de kusursuz bir reçete sayılamayacağının altını çizer. Nitekim Gökalp'in mirası; katı etatizm, korporatizm ve seçici sekülerizm gibi bugünün küreselleşmiş, çok boyutlu uluslararası gerçekliğiyle örtüşmeyen ciddi yapısal sınırlılıklara sahiptir. Dolayısıyla, 21. yüzyıl Türk dünyası entegrasyonunda ne Atsız'ın etno-biyolojik pürizmi ne de Gökalp'in erken dönem paradigması körü körüne kopyalanmalıdır. Çağdaş bütünleşme, iki düşünürün de ideolojik bagajından arındırılmış; ideolojiler üstü, rasyonel, ekonomik, teknolojik ve stratejik ortak çıkarlara dayalı özgün bir zeminde inşa edilmelidir.

KAYNAKÇA

1. Karabulak O. Atsız ve Türkçülüğün yarım asrı: süreli yayınlarda Türk milliyetçiliğinin seyri (1931-1975). Beyoğlu, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2017.
2. Kasımoğlu A. Hüseyin Nihal Atsız'ın Zihniyet Mimarisi: Ziya Gökalp ile Karşılaştırmalı Bir Toplum Tasavvuru // Dumlupınar Üniversitesi Sos. Bilim. Derg. Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, 2025. № 86. C. 17–30.

3. Yılmaz M. Nihâl Atsız'ın Târih Algısı ve Türk Târihi Hakkındaki Görüşleri // Turk. Stud. 2015. T. X, № 9. C. 469–484.
4. Kakışım C. Nihal Atsız'ın Kemalizm Eleştirisi ve Bu Eleştirinin Nedensel Çözümlemesi // İnsan Ve Toplum Bilim. Araştırmaları Derg. Mustafa Süleyman ÖZCAN, 2016. T. 5, № 8. C. 2624–2639.
5. Bölükbaşı Y. Türk Milliyetçiliğinde Antisemitizm: Hüseyin Nihal Atsız Yazıları Üzerine Bir İnceleme Türk Milliyetçiliğinde Antisemitizm: Hüseyin Nihal Atsız. 2020. T. 20. C. 293–320.
6. Çalış Ş., Söker Ç. TURKISH FOREIGN POLICY DURING THE SECOND WORLD WAR: NEUTRALITY, DIPLOMACY AND STATECRAFT // Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Derg. Selçuk Üniversitesi, 2019. № 47. C. 445–463.
7. Süslü H. D. The political discourse of Nihal Atsız: Master Thesis. Middle East Technical University, 2019.
8. Atsız N. Sorgu ve Savunması: Davanın Mahiyeti. 1944.
9. Yılmaz S. R. Nihal Atsız Türkçülüğü ve Milliyetçi Hareketin Yol Ayrımı // Ekon. Polit. Ve Finans Araştırmaları Derg. Ekonomi ve Finansal Araştırmalar Derneği, 2022. T. 7, № 3. C. 784–797.
10. Ünser H. İ. ATSIZ'IN OTANTİK TOPLUM ÜTOPYASI: BOZKURTLARIN ÖLÜMÜ // Motif Akad. Halkbilimi Derg. Motif Halk Oyunları Eğitim ve Öğretim Vakfı, 2022. T. 15, № 38. C. 576–590.
11. Kapıcı U. C. Hüseyin Nihal Atsız'ın din ve milliyetçilik anlayışı. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2022.
12. Demir K. A. HÜSEYİN NİHAL ATSIZ'IN TÜRKÇÜLÜK MÜCADELESİNİN TÜRK DEVLET YÖNETİMİNDEKİ ALGILANIŞ BİÇİMİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME // Uluslar. Medeni. Çalışmaları Derg. Hakan YALAP, 2018. T. 3, № 1. C. 167–178.

REFERENCES

1. Karabulak O. Atsız ve Türkçülüğün yarım asrı: süreli yayınlarda Türk milliyetçiliğinin seyri (1931-1975). Beyoğlu, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2017.
2. Kasımoğlu A. Hüseyin Nihal Atsız'ın Zihniyet Mimarisi: Ziya Gökalp ile Karşılaştırmalı Bir Toplum Tasavvuru // Dumlupınar Üniversitesi Sos. Bilim. Derg. Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, 2025. № 86. C. 17–30.
3. Yılmaz M. Nihâl Atsız'ın Târih Algısı ve Türk Târihi Hakkındaki Görüşleri // Turk. Stud. 2015. T. X, № 9. C. 469–484.
4. Kakışım C. Nihal Atsız'ın Kemalizm Eleştirisi ve Bu Eleştirinin Nedensel Çözümlemesi // İnsan Ve Toplum Bilim. Araştırmaları Derg. Mustafa Süleyman ÖZCAN, 2016. T. 5, № 8. C. 2624–2639.
5. Bölükbaşı Y. Türk Milliyetçiliğinde Antisemitizm: Hüseyin Nihal Atsız Yazıları Üzerine Bir İnceleme Türk Milliyetçiliğinde Antisemitizm: Hüseyin Nihal Atsız. 2020. T. 20. C. 293–320.
6. Çalış Ş., Söker Ç. TURKISH FOREIGN POLICY DURING THE SECOND WORLD WAR: NEUTRALITY, DIPLOMACY AND STATECRAFT // Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Derg. Selçuk Üniversitesi, 2019. № 47. C. 445–463.
7. Süslü H. D. The political discourse of Nihal Atsız: Master Thesis. Middle East Technical University, 2019.
8. Atsız N. Sorgu ve Savunması: Davanın Mahiyeti. 1944.
9. Yılmaz S. R. Nihal Atsız Türkçülüğü ve Milliyetçi Hareketin Yol Ayrımı // Ekon. Polit. Ve Finans Araştırmaları Derg. Ekonomi ve Finansal Araştırmalar Derneği, 2022. T. 7, № 3. C. 784–797.
10. Ünser H. İ. ATSIZ'IN OTANTİK TOPLUM ÜTOPYASI: BOZKURTLARIN ÖLÜMÜ // Motif Akad. Halkbilimi Derg. Motif Halk Oyunları Eğitim ve Öğretim Vakfı, 2022. T. 15, № 38. C. 576–590.
11. Kapıcı U. C. Hüseyin Nihal Atsız'ın din ve milliyetçilik anlayışı. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2022.
12. Demir K. A. HÜSEYİN NİHAL ATSIZ'IN TÜRKÇÜLÜK MÜCADELESİNİN TÜRK DEVLET YÖNETİMİNDEKİ ALGILANIŞ BİÇİMİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME // Uluslar. Medeni. Çalışmaları Derg. Hakan YALAP, 2018. T. 3, № 1. C. 167–178.